

УДК 930.25:025.43

Збанацька Оксана Миколаївна,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри культурології та інформаційних комунікацій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
ZbanatskaO@i.ua
ORCID 0000-0003-0413-7576

РОЗКРИТТЯ ЗМІСТУ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ: ТЕЗАУРУСНИЙ ПІДХІД

Мета роботи. *Висвітлення можливостей розкриття архівних фондів за допомогою інформаційно-пошукового тезауруса. Методологія* дослідження полягає в застосуванні таких методів, як логічний, аналітичний, хронологічний, описовий, які дають змогу розглянути архівні фонди через призму тезаурусного підходу. **Наукова новизна** роботи полягає у розкритті змісту архівних документів за допомогою інформаційно-пошукового тезауруса на прикладі Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. **Висновки** Наведено приклади словникових статей для інформаційно-пошукового тезауруса Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. Запропоновано удосконалити розкриття архівних фондів за рахунок розробки і впровадження системи тезаурусів.

Ключові слова архівний фонд, довідковий апарат, інформаційно-пошуковий тезаурус.

Збанацкая Оксана Николаевна,
кандидат исторических наук, доцент
кафедры культурологи и информационных коммуникаций
Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

РАСКРЫТИЕ СОДЕРЖАНИЯ АРХИВНЫХ ДОКУМЕНТОВ: ТЕЗАУРУСНЫЙ ПОДХОД

Цель работы. *Освещение возможностей раскрытия архивных фондов с помощью информационно-поискового тезауруса. Методология исследования* заключается в применении таких методов, как логический, аналитический, хронологический, описательный, которые позволяют рассмотреть архивные фонды через призму тезаурусного подхода. **Научная новизна** работы заключается в раскрытии содержания архивных документов с помощью информационно-поискового тезауруса на

примере Центрального государственного архива-музея литературы и искусства Украины. **Выводы** Приведены примеры словарных статей для информационно-поискового тезауруса Центрального государственного архива-музея литературы и искусства Украины. Предложено усовершенствовать раскрытие архивных фондов за счет разработки и внедрения системы тезаурусов.

Ключевые слова архивный фонд, справочный аппарат, информационно-поисковый тезаурус.

Zbanatska Oksana,

PhD (Historical Sciences), Assistant Professor
Department of Cultural studies and Information Communications
of The National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

DISCLOSURE OF THE CONTENTS OF ARCHIVAL DOCUMENTS: THESAURUS AppROACH

Purpose of the Article. Clarification of the possibilities of disclosing archival funds with the help of information retrieval thesaurus. **The methodology** of the research is to apply such methods as logical, analytical, chronological, descriptive, which allow to consider archival funds through the prism of the thesaurus approach. **Scientific novelty** of the work is the disclosure of the contents of archival documents with the help of information retrieval thesaurus on the example of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. **Conclusions** It is provided examples of dictionary articles for information retrieval thesaurus of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. It is proposed to improve the disclosure of archival funds by developing and implementing a thesaurus system.

Key words: archival fund, reference apparatus, information retrieval thesaurus.

В Законі України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» зазначено, що архівні установи у порядку, визначеному законодавством, надають документи Національного архівного фонду (НАФ) для користування фізичним та юридичним особам, створюють для цього відповідний довідковий апарат (ДА). ДА представляє собою довідники у будь-якій формі (путівники, описи, каталоги, покажчики, бази даних, номенклатури справ тощо), призначені для пошуку архівних документів або відомостей, що містяться в них [22]. ДА розкриває зміст архівних фондів, чим дає змогу здійснити багатоаспектний пошук інформації на всіх організаційних рівнях сукупної архівної спадщини та забезпечує доступ користувачів до документів НАФ. Термін «доступ» у ДСТУ ISO 5127:2007 «Інформація та документація. Словник термінів» визначається як «право, можливість чи засоби отримання інформації з документів» [14, с. 7]. Проте правом і можливістю користувач може скористатися лише за умови правильно організованого архівного фонду та якісно створеного до нього ДА. Мета статті – стисло охарактеризувати систему ДА як засобу розкриття архівних фондів та запропонувати

розширити його пошукові можливості за рахунок застосування тезаурусного підходу.

Аналіз останніх публікацій показав, що дослідженню ДА приділяється замало уваги. Наукові розвідки даного спрямування зосереджувалися в таких основних напрямках: архівне описування документів; створення та ведення архівних каталогів; впровадження автоматизованих інформаційно-пошукових систем (АПС) на документи державних архівів; представлення архівних документів в інтернеті. Значний внесок у розроблення методики архівного описування та каталогізації архівних документів належить вітчизняним науковцям: Н. М. Андрієвській, В. В. Бездрабко [6, с. 7], Г. В. Боряку [4], Н. М. Христовій [26–28]. Окремі питання розробки інформаційно-пошукових тезаурусів (ІПТ) досліджували І. В. Безбородова, В. Н. Кузеленков [2], О. Н. Кедрова [15]. Розробкою архівних АПС на документи державних архівів займалися Л. А. Дубровіна [8], Т. М. Захарченко [9], О. М. Збанацька [10], П. С. Сохань [25]. Питання представлення архівних документів в інтернеті розглядалися в працях Г. В. Боряка [3], А. А. Кисельової [16], О. А. Кравцової [18]. Проте, спеціального до-

слідження щодо розширення пошукових можливостей ДА за рахунок застосування тезаурусного підходу, немає.

В інформаційній практиці документи НАФ називають первинними джерелами інформації, оскільки вони є першоджерелами відомостей про відбиті у них події і факти. Для роботи з документами створюються спеціальні архівні довідники, за допомогою яких розкривається склад і зміст документів, ведеться їх облік і здійснюється пошук як самих документів, так і вміщеної в них інформації. Архівні довідники, що забезпечують роботу з документами, розглядаються як вторинне джерело інформації, оскільки вони являють собою інформацію про інформацію. На офіційному веб-порталі Державної архівної служби України зазначено, що систему ДА побудовано відповідно до структури НАФ:

- НАФ України в цілому (центральний фондний каталог, загальнодержавні міжархівні довідники про склад і зміст документів НАФ);
- державного архіву (путівник, фондний каталог, систематичний каталог, міжфондовий покажчик, тематичний огляд);
- архівного фонду (опис, огляд фонду, каталог);
- одиниці зберігання (каталог) [7].

Ієрархічна структура НАФ на кожному рівні має свої архівні довідники, які допомагають розкрити зміст кожного елемента системи. Систему ДА НАФ складають такі архівні довідники:

- міжархівні довідники (путівники по архівах, тематичні путівники, тематичні огляди), які подають інформацію про документи кількох архівів та НАФ в цілому;
- міжфондові довідники (путівники по фондах архіву, анотовані реєстри описів, каталоги, тематичні огляди, покажчик фондів архіву), які дають змогу отримати відомості про документи різних фондів у конкретному архіві;
- фондні довідники (архівний опис, покажчик до описів фонду, огляд фонду), які забезпечують пошук документів у конкретному архівному фонді;
- огляд, який містить систематизовані відомості про склад і зміст окремих документальних комплексів з джерелознавчим аналізом документів;

– список фондів, який містить інформацію про всі фонди архіву, у ньому за порядковими номерами представлені усі без винятку фонди [26, с. 284–285].

Кожен з архівних довідників пройшов історичний шлях формування і зайняв своє місце в системі ДА НАФ. Значну увагу дослідженню проблем ДА архівів приділяє Н. М. Христова. Дослідниця вважає, що «евристичним недоліком» традиційних архівних путівників є украй рідка оновлюваність. Вони містять статичну інформацію на момент видання і не відбивають останніх змін у складі фондів [26, с. 284]. Оскільки ДА архіву це «сукупність архівних описань у вигляді взаємопов'язаних архівних довідників, у тому числі електронних, і баз даних, призначених для пошуку документів і архівної інформації» [20, с. 181], то виправити цей недолік можна за умови використання комп'ютерних технологій.

В «Основних правилах роботи державних архівів України» зазначено, що основними типами архівних довідників відповідно до їх цільового призначення є архівний опис, архівний каталог, путівник, огляд, покажчик. Кожний тип архівного довідника має свої види і різновиди [20]. На думку Н. М. Христової, саме архівні описи «мають найбільше евристичне навантаження» [24, с. 7]. Пов'язано це з тим, що «архівний опис є базовим для створення інших типів довідників» [20, с. 182–183], і, власне, без нього існування всіх інших довідників стає неможливим. Архівний опис як довідник забезпечує повну інформацію про склад і зміст документів певного документального комплексу (фонду, його структурної частини, об'єднаного архівного фонду, колекції) на рівні одиниці зберігання.

Іншим типом архівного довідника є архівний каталог, який складається незалежно від фондової належності на будь-який комплекс документів. В архівних каталогах представлена вторинна документна інформація у вигляді описових статей на одиниці описування.

Найпоширенішим серед архівних довідників є путівник, який подає характеристики фондів (документів) залежно від об'єкта описування (архіви, архів, група фондів, фонд, частина фонду/колекції, документ) [7].

Систематизовані відомості про склад і зміст окремих комплексів документів з їх дже-

релознавчим аналізом містять огляди, в яких розкривається характер і значення цих документів.

Також як тип архівного довідника розглядають покажчик. Покажчик містить перелік назв і предметів чи явищ, які згадуються в архівних документах, із зазначенням пошукових даних цих документів, проте, переважно, покажчик є складовою частиною допоміжного апарату інших архівних довідників.

Історично зумовлено, що наукове розкриття змісту документів базується на основних принципах: історизму, всебічності та комплексності. Науковий опис має обслуговувати як наукові, так і практичні цілі використання документів. Ці питання тривалий час було дискусійним. Одні дореволюційні архівісти (О. Х. Востоков, М. В. Калачов та ін.) в основу критерію науковості описів брали ступінь детальності розкриття змісту документів. Інші (П. М. Строев, Д. Я. Самоквасов) захищали короткі інвентарні описи. Пізніше під науковим описом розуміли такий опис, в якому склад і зміст документів розкриваються у взаємозв'язку, взаємозалежності і взаємообумовленості подій і фактів, відображених в документах [23, с. 87].

Ще у 1920-1930-ті рр. архівісти розуміли, що опис не може повністю задовольнити всі потреби в науковій інформації, що для всебічного розкриття складу «змісту архівних документів потрібна сукупність довідкових засобів, що забезпечують пошук і видачу інформації як відповідно до організації зберігання документів, так і відповідно до характеру тематичних запитів про їх зміст [17, с. 10]. ДА в рівній мірі повинен задовольняти як інтереси архіву з обліку і забезпечення збереження документів, так і запити дослідників, надавати їм допомогу в проведенні наукових досліджень.

Важливою особливістю є те, що система ДА архіву постійно розвивається і удосконалюється, «її не можна розглядати як щось застигле, раз і назавжди встановлене» [23, с. 88]. Розвиток відбувається на основі наступності всього позитивного в теорії і практиці архівної справи і завжди визначається цілою низкою історичних, економічних, технічних чинників. Так, з розвитком комп'ютерних технологій і появою інтернет, створюються

принципово нові довідники – електронні версії реєстрів фондів як сегментів Національної архівної інформаційної системи.

На думку провідних теоретиків архівної справи К. І. Рудельсон та М. М. Шобухова система ДА повинна бути гнучкішою, спроможною забезпечити значно швидше і всебічно пошуки інформації в архівах та «гарантувати від «випадковостей» і «відкриттів» документів» [23, с. 80]. Останнє означає, що архівні довідники повинні максимально точно і детально предметно розкривати зміст документів.

Застосовуючи структурно-системний підхід до пізнання архівних довідників, маємо зазначити, що архівний довідник складається з елементів інформації. Елементом інформації в архівному довіднику називають сукупність (необхідних найпростіших відомостей (записів або характеристик) про конкретний об'єкт інформації, з яких складається пошуковий образ останнього. В якості об'єкта інформації може виступати окремий документ або його частина, кілька документів, справа в цілому, група справ, фонд, група фондів, а також будь-який інший комплекс документів, про який слід надати інформацію [17, с. 22].

Радянська дослідниця Н. О. Ковальчук зауважує, що в елементах інформації архівних довідників традиційного типу, зазвичай, зазначаються такі «відомості-характеристики: *номінальна* (рід одиниці зберігання, різновиди документів); *авторська* (автор документа, назва установи або прізвище і посада особи, що склала документ); *кореспондентська* (адресат або кореспондент, назва установи або прізвище та посаду особи, з якою велося листування); *предметна* (предмет або питання, до якого відноситься зміст документів); *географічна* (назва місцевості, території, географічного пункту, з яким пов'язано зміст документів, або їх автор або кореспондент); *хронологічна* (дати складення документів, дати подій, що в них відображені та ін.); *формальна* (вказівка на справжність, спосіб відтворення і зовнішні особливості документів); *кількісна* (кількість аркушів, кількість справ, кількість фондів та ін. відомості про обсяг документальних матеріалів); *пошукова* (адреса або місцезнаходження документів – номер справи, номер опису, назва архіву); *класифікаційна* (класифікаційний

індекс відповідно до таблиць класифікації, що застосовуються для складання каталогів та інших архівних довідників)» [17, с. 22–23].

Для певного типу довідника, в залежності від його призначення, встановлюються відповідні елементи інформації, що включають той чи інший набір характеристик. Комплекс характеристик, встановлений порядок їх поєднання, повнота відомостей, що повідомляються в них в кінцевому підсумку визначають інформаційні властивості кожного довідника [17, с. 23].

З цього випливає, що кожен архівний довідник можна розглядати як найпростіший системний об'єкт, який представляє впорядковане поєднання встановлених для нього елементів інформації. Сукупність довідників в рамках одного архіву утворює систему ДА даного архіву, яка становить частину загальної системи ДА в масштабі НАФ. Серед довідників, що входять до системи ДА НАФ, в залежності від основних функцій, які вони виконують, розрізняють групу довідників з обліку, групу довідників за змістом і допоміжний довідковий апарат. Для нашого дослідження важливою є група довідників за змістом, оскільки саме вони подають інформацію про зміст документів в різних аспектах для найбільш широкого їх використання.

Розглянута класифікація довідників є зручною, головним чином, в рамках одного архіву, оскільки вона допомагає визначити призначення і функції кожного довідника в системі ДА архіву. Проте кращому з'ясуванню структури системи ДА НАФ сприяє класифікація архівних довідників у відповідності до ієрархії організації комплексів документів від самого найпростішого з них (справи) до самого великого і складного (НАФ).

Враховуючи вищевикладене, систему ДА до документів НАФ можна визначити як сукупність взаємопов'язаних архівних довідників, облікових документів, АПС, яка створюється на єдиних методологічних і науково-методичних основах для обліку, закріплення класифікації, розкриття складу і змісту документів і для забезпечення ефективного пошуку документної інформації в межах будь-якого комплексу документів (справа – фонд – архів – НАФ).

Н. О. Ковальчук, аналізуючи стан ДА у 1980-х рр. і попередньо вивчивши можливос-

ті його подальшого розвитку, намітила кілька варіантів прогностичного вирішення проблеми на 15–20 років. Перший варіант – у найближчому майбутньому значних змін сутності і форм традиційних довідників не передбачається, тільки удосконалення тих, які вже створені. Другий – поява принципово нових теоретичних уявлень про систему ДА та його сутності на основі механізації та автоматизації інформаційного пошуку. Третій – основну увагу зосередити на удосконаленні традиційних ПС при поступовому переході до механізації та автоматизації окремих ланцюгів і одиниць системи з використанням нових інформаційно-пошукових мов (ППМ) [17, с. 60]. Подальший розвиток Н. О. Ковальчук вбачала у третьому варіанті [17, с. 78]. Минуло вдвічі більше років, а значних змін в структурі ДА так і не відбулося. Також залишилися осторонь і нові ППМ. Хоча певні спроби у цьому напрямі були.

Так, у 1980-1990-ті рр. розпочалась автоматизація архівних робіт. «Основні положення розвитку системи науково-довідкового апарату до документів державних архівів СРСР» [21] (1981) зафіксували напрями автоматизації пошуку інформації в системі ДА. Вибір об'єкта автоматизації вважався принциповим при розробленні АПС. АПС мала забезпечувати «багаторазове використання інформації при одноразовому введенні до системи, видачу пошукових даних про необхідні архівні документи, справи, фонди в різних режимах роботи системи, підготовку довідково-інформаційних видань про наявні архівні документи, облік архівних документів, сумісність із традиційною СНДА зв'язок з Державною системою науково-технічної інформації СРСР» [19, с. 489].

Розвиток АПС у державних архівах мав здійснюватися за двома напрямками: створення автоматизованої системи науково-технічної інформації (АСНТІ) до документів Державного архівного фонду (ДАФ) СРСР на базі Центрального фондового каталогу, де були зосереджені відомості про кожен архівний фонд ДАФ СРСР, та створення АПС на окремі комплекси документів актуальної тематики [19, с. 489].

Під час створення АПС у державних архівах передбачалося забезпечити організацій-

² СНДА – система науково-довідкового апарату.

ну програму та технічну сумісність із АСНТІ. Лінгвістична сумісність мала досягатися шляхом використання ПТТ АСНТІ по документах ДАФ СРСР як базової ПТМ для локальних АПС [12; 13]. Розроблення АСНТІ до документів ДАФ СРСР мало суто експериментальний характер, а відтак ДА державних архівів не зазнав істотних змін.

На думку Ю. І. Шокіна, «повноцінне включення в інформаційний процес документів, у тому числі електронних, практично неможливо без використання тезаурусів і онтологій відповідних предметних галузей» [32, с. 137]. Ще на початку 2000-х рр. незначна кількість інформаційних систем супроводжувалася тезаурусом, оскільки традиційні ПТТ розроблялися для ручного індексування, а обсяг потоків інформації у наш час значно перевищує можливості ручного опрацювання. Архівна справа не може залишитись на узбіччі інформатизації суспільства.

Слід взяти до уваги й той факт, що розкриття змісту документів за допомогою ПТТ сьогодні успішно реалізується в бібліотечній справі. Прикладом може слугувати універсальний ПТТ Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (НБУ ім. Ярослава Мудрого) [5], за допомогою якого створюються пошукові образи документів і будуються предметні рубрики. Найближчим часом планується його використання при створенні авторитетних записів на імена осіб, найменування організацій, географічні назви тощо.

Розкриття архівних фондів також може здійснюватися за допомогою ПТТ – політематичного словника нормалізованих термінів. Тлумачення ПТТ подано в термінологічному словнику «Архівістика» (Київ, 1998), де він визначається як «нормативний словник-довідник, призначений для перекладання з природної мови на ПТМ, що містить усі дескриптори, перелічені в алфавітному порядку разом з ключовими словами, які входять до їхніх класів, а також вказівки на ієрархічні та асоціативні відношення між дескрипторами» [1]. На нашу думку, розробка ПТТ для архівної галузі є одним з перспективних напрямів розкриття архівних фондів. Як базовий може використовуватися ПТТ НБУ ім. Ярослава Мудрого. Фрагмент моделі такого ПТТ представлено в монографії «Розвиток інформаційно-

пошукових мов у пошукових системах бібліотек і архівів» (Київ, 2017) [11].

Наведемо кілька основних тез щодо побудови і функціонування ПТТ:

- терміни для ПТТ мають відбирати спеціалісти (індексатори), які займаються описом документів;
- відібрані терміни мають відображати основний зміст документа;
- профіль архіву визначає зміст і характер наповнення ПТТ;
- ПТТ поповнюється відповідно до його структури;
- нові документи слугують джерелом нової лексики;
- наповнення ПТТ постійно змінюється у зв'язку з поповненнями фондів;
- використання ПТТ зводить до мінімуму можливі смислові неточності при відображенні змісту документа;
- ПТТ може розглядатися як словник термінів для фахівців, які працюють у відповідній галузі.

Автором даної статті зроблена спроба практичної реалізації цієї ідеї. Підґрунтям для розробки ПТТ стали електронні путівники Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМУ) [29–31], одиницею опрацювання – фонд. На сьогодні з чотирьох випусків опрацьовано три з половиною. Механізм поповнення ПТТ для архівної галузі передбачає виконання операцій: 1) відбираємо потрібну інформацію з анотації; 2) будуємо словникову статтю для ПТТ. При цьому використовуємо систему умовних позначень: **Джерело** – відомості про місцезнаходження інформації (архів, фонд, опис, одиниці зберігання. Хронологічні межі); **рос.** – переклад терміну російською мовою; **НВ** – синонімічні терміни; **Ш** – терміни, ширші за значенням; **Н** – терміни, вужчі за значенням, видові терміни; **А** – асоціативні терміни; **В** – вживані терміни [5]. Словникові статті на дескриптори і недескриптори розміщуємо в алфавітному порядку. Для зручності наповнення ПТТ всі терміни групуємо в умовні (робочі) бази даних (БД): загальні терміни; терміни для позначення персоналій; персоналії; терміни для позначення установ, організацій; установи, організації.

БД «загальні терміни» містить словникові статті на терміни, які поширені в багатьох галузях знання і може доповнюватися

ПОД з інших архівів. Наприклад, словникова стаття на дескриптор «колекції українські» виглядає так:

- **колекції українські**
- **рос:** *коллекции украинские*
- **Ш** колекції
- **Н** Документи діячів літератури і мистецтва з відомчих архівів прокуратури, суду і органів КДБ УРСР (колекція)
- Колекція екслібрисів, зібраних Олексієм Р. І.
- Народні пісні, зібрані Ячницьким Геннадієм Львовичем (колекція)
- Твори образотворчого мистецтва з художніх виставок України (колекція)

Аналіз словникової статті показує, що сьогодні у БД присутня інформація тільки про чотири колекції, назви яких розміщено під позначкою «Н».

БД «терміни для позначення персоналій» містить статті на терміни, які позначають

рід діяльності, освіту, фах, відзнаки, нагороди, національну належність особи тощо. Наприклад, словникова стаття на дескриптор «балетмейстери українські» виглядає так:

- **балетмейстери українські**
- **рос:** *балетмейстеры украинские*
- **Ш** балетмейстери
- **Н** персоналії
- Баклан Федір Миколайович (1930–1983 рр.)
- Вронський Вахтанг Іванович (1905–1988 рр.)
- Сергеев Сергій Миколайович (1893–1962 рр.)

Приклад показує, що в БД відображено інформацію тільки про трьох українських балетмейстерів.

У цій БД також присутня інформація про родоводи. Прикладом може слугувати словникова стаття на дескриптор «Коцюбинські, рід»:

- **Коцюбинські, рід**
- Джерело: ЦДАМЛМУ (2014,3); Ф.940; оп.1–4; од.зб.761; 1905–1992 рр.
- **рос:** *Коцюбинские, род*
- **Ш** родоводи українські
- **Н** персоналії
- Коцюбинська Михайлина Хомівна (р.н. 1931)
- Коцюбинська-Єфименко Зоя Хомівна (1904–1984 рр.)
- Коцюбинський Флоріан Абрамович (1921–1991 рр.)
- Коцюбинський Хома Михайлович (1870–1956 рр.)

Позначка «Джерело» вказує на те, що інформація про рід Коцюбинських знаходиться в ЦДАМЛМУ, фонді 940, який має 4 описи, 761 одиниця зберігання за 1905–1992 рр. Відомості про чотирьох представників цього роду містяться в архіві.

БД «Персоналії» містить словникові статті на терміни, які позначають власні імена осіб. Наприклад, словникова стаття на дескриптор «Коцюбинський Флоріан Абрамович (1921–1991 рр.)» виглядає так:

- **Коцюбинський Флоріан Абрамович (1921–1991 рр.)**
- Джерело: ЦДАМЛМУ (2014,3); Ф.940; оп.4; од.зб.363; 1937–1992 рр.
- Заслужений діяч мистецтв УРСР (з 1964).
- **рос**: *Коцюбинский Флориан Абрамович (1921–1991 гг.)*
- **Ш** заслужені діячі мистецтв УРСР
- Коцюбинські, рід
- скульптори українські

Якщо особа має інші варіанти імені, то від них дається посилання до прийнятої форми імені. Наприклад, справжнє прізвище артистки Опалової Євгенії Еммануїлівни – Азарх. В такому випадку створюється дві словникові статті, одна на дескриптор – «Опалова Євгенія Еммануїлівна (1900–1985 рр.)», друга на недескриптор «Азарх Євгенія Еммануїлівна (1900–1985 рр.)».

- **Опалова Євгенія Еммануїлівна (1900–1985 рр.)**
- Джерело: ЦДАМЛМУ (2004,2); Ф.486; оп.1; од.зб.44; 1929–1973 рр.
- Спр. прізвище Азарх. Заслужена артистка УРСР (з 1954), народна артистка УРСР (з 1969).
- **рос**: *Опалова Евгения Эммануиловна (1900–1985 гг.)*
- **НВ** Азарх Євгенія Еммануїлівна (1900–1985 рр.)
- **Ш** артисти театру і кіно українські
- заслужені артисти УРСР
- народні артисти УРСР

Словникова стаття показує, що інформація про Опалову Євгенію Еммануїлівну міститься в ЦДАМЛМУ, фонді 486. Вона є артисткою театру і кіно, народною артисткою УРСР; має справжнє прізвище, від якого в БД дається посилання:

- *Азарх Євгенія Еммануїлівна (1900–1985 рр.)*
- **В** Опалова Євгенія Еммануїлівна (1900–1985 рр.)

БД «Терміни для позначення установ, організацій» містить словникові статті на терміни, які позначають належність установи, організації до певного певної групи, виду. Наприклад, словникова стаття на дескриптор «танцювальні ансамблі українські» виглядає так:

- **танцювальні ансамблі українські**
- **рос**: *танцевальные ансамбли украинские*
- **Ш** танцювальні ансамблі
- **Н** окремі ансамблі
- Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. Павла Вірського
- Український художньо-спортивний ансамбль "Балет на льоду"

Аналіз словникової статті показує, що сьогодні у БД присутня інформація тільки про два танцювальні ансамблі, назви яких розміщено під позначкою «Н». Детальна інформація про ці ансамблі знаходиться у наступній БД.

БД «Установи, організації» містить словникові статті на терміни, які позначають назви установ та організацій. Наприклад, словникова стаття на дескриптор «Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. Павла Вірського» виглядає так:

- **Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. Павла Вірського**
- Джерело: ЦДАМЛМУ (2003,1); Ф.643; оп.1–4; од.зб.921; 1941–1985 рр.
- Створений в 1937 як державний ансамбль пісні і танцю УРСР. Згідно з постановою Ради Міністрів УРСР від 5 жовтня 1951 № 2946 та наказом Комітету в справах мистецтв УРСР від 19 листопада 1951 № 1002 реорганізований у Державний ансамбль танцю УРСР. З 1953 підпорядкований Міністерству культури УРСР. В 1959 колективу ансамблю присвоєно звання “заслужений”, в 1970 – звання “академічний”, в 1975 присвоєно звання першого керівника П. П. Вірського. З 1997 – Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. Павла Вірського. Завдання колективу – збереження, пропаганда і розвиток українського хореографічного мистецтва.
- **рос:** *Национальный заслуженный академический ансамбль танца Украины им. Павла Вирского*
- **НВ** Державний ансамбль пісні і танцю УРСР (1937–1951 рр.)
- Державний ансамбль танцю УРСР (1951–1959 рр.)
- Державний заслужений академічний ансамбль танцю УРСР (1970–1975 рр.)
- Державний заслужений академічний ансамбль танцю УРСР ім. Павла Вірського (1975–1997 рр.)
- Державний заслужений ансамбль танцю УРСР (1959–1970 рр.)
- **Ш** танцювальні ансамблі українські

Зі словникової статті видно, що інформація про цей танцювальний колектив міститься у ЦДАМЛМ, Фонді 643. За роки свого існування колектив змінив п'ять назв (позначка «НВ»). Завдяки евристичним можливостям ІІТ, присутнім у ньому парадигматичним відношенням між термінами, користувач, наприклад, знаючи хоча б одну з попередніх назв вказаного танцювального колективу, зможе отримати всі документи, присвячені даній темі.

Наведені фрагменти БД ілюструють, що багатоаспектність документів обумовлює неоднорідність лексичного складу ІІТ і відповідно велику кількість словникових статей на дескриптори і недескриптори – назви установ, організацій, імена осіб, загальні терміни тощо. В якості дескрипторів виступають окремі слова або словосполучення.

При укладанні словникових статей ІІТ керуються, перш за все, вимогою відповідності дескриптора науковому терміну. З цією метою використовують довідкові видання, стандарти, ІІТ з суміжної тематики, наукові видання, мережу інтернет, офіційні сайти установ, а також консультації фахівців.

Підвищення якості пошуку інформації – основна задача будь-якого ІІТ. Коли робота над створенням ІІТ для архівної сфери на

фонди ЦДАМЛМ буде завершена, можна приступати до розкриття фондів інших архівів.

Відповідно до структури НАФ пропонуємо концепцію системи тезаурусів:

- НАФ України в цілому – макротезаурус;
- архівна установа – мідітезаурус;
- архівний фонд – мінітезаурус;
- одиниця зберігання – мікротезаурус.

На верхньому рівні – універсальний (об'єднаний) макротезаурус, який повинен містити найбільш загальні поняття всіх тематичних областей, відображати взаємозв'язки між цими областями і бути базовим для всіх архівних установ України. Макротезаурус має існувати в одному вигляді і змістовно вестися однією установою, однією службою. Всі необхідні виправлення та доповнення мають вноситися до нього тільки централізовано. Лексика макротезауруса слугує основою для побудови мідітезаурусів (загальних). Мідітезаурси розробляються окремою архівною установою на свої фонди. В свою чергу, лексика макротезауруса та мідітезауруса слугує основою для побудови мінітезаурусів (оперативних), які розробляються на окремий архівний фонд. І, нарешті, лексика макротезауруса, мідітезауруса та мінітезауруса слугує основою для побудови мікротезаурусів, які розробляються

на окрему справу. Завдяки ланцюговому використанню лексики попереднього тезауруса задовольняється вимога сумісності.

Маємо надію, що згодом ППТ увійде до системи ДА як самостійний архівний довідник, оскільки система ДА повинна розвиватися з урахуванням подальших перспектив застосування новітніх досягнень науки і техніки, тобто автоматизованого введення і пошуку інформації.

В майбутньому ППТ можна використати для створення баз даних архівних авторитетних

записів, які як і бібліотечні авторитетні записи, «покликані сприяти створенню стандартизованих точок доступу в описах» [33]. Тільки на відміну від бібліотечних, до архівних авторитетних записів висувається значно більше вимог.

Отже, застосування тезаурусного підходу до розкриття архівних фондів є перспективним напрямом удосконалення ДА НАФ. Запропонована як перспективна система тезаурусів дозволить більш детально розкрити зміст архівних документів та покращить обслуговування користувачів.

Список використаних джерел

1. Архівістика: термінологічний словник / авт.-упоряд.: К. Є. Новохатський, К. Т. Селіверстова та ін. Київ, 1998. 106 с.
2. Безбородова И. В., Кузеленков В. Н. Информационно-поисковый тезаурус (АСНТИ по документам ГАФ СССР) // Архивоведение, археография. Москва, 1980. № 1 (8). С. 25–32.
3. Боряк Г. В. Електронні архівні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів // Архіви України. 2002. № 4–6. С. 141–168.
4. Боряк Г. В. Теоретико-методичні розробки в галузі наукового описування 20-х – початку 30-х років // Українське архівознавство : історія, сучасний стан та перспективи : наук. доп. Всеукр. конф. (19-20 лист. 1996 р.). Київ, 1997. Ч. 1. С. 83–94.
5. Вилегжаніна Т. І., Збанацька О. М. Інформаційно-пошуковий тезаурус. Донецьк : Альфа-Прес, 2004. 1103 с.
6. Генеральна схема класифікації документної інформації в систематичних каталогах державних архівів України / Держ. ком. архівів України, Укр НДІ архів. справи та документознавства ; [розроб. : Христова Н. М., Андрієвська Л. В., Бездрабко В. В. та ін.]. Київ, 2006. 560 с.
7. Довідковий апарат // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. архів. служби України. URL: <http://www.archives.gov.ua/Access/?page=21>. Останнє звернення: 07.11.2017.
8. Дубровіна Л. А. Основні положення концепції комп'ютеризації в Україні // Студії з архівної справи та документознавства. 1998. Т. 3. С. 6–17.
9. Захарченко Т. М. Автоматизовані інформаційно-пошукові системи архівних установ України та проблеми їхньої експлуатації // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи : наук. доп. Всеукр. конф. (19–20 листоп. 1996 р.). Київ, 1997. Ч. 1. С. 344–348.
10. Збанацька О. М. Архівні інформаційно-пошукові системи: розширення пошукових можливостей (1991–2008 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук. : 27.00.02 «документознавство, архівознавство». Київ, 2010. 18 с.
11. Збанацька О. М. Розвиток інформаційно-пошукових мов у пошукових системах бібліотек і архівів : монографія / М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв, Нац б-ка України імені Ярослава Мудрого. Київ : НАКККиМ, 2017. 354 с.
12. Информационно-поисковый тезаурус АСНТИ по документам Государственного архивного фонда СССР (ГАФ СССР). Дореволюционный период / ВНИИДАД ; сост. : Р. Н. Ефименко и др. ; под общ. ред. Т. Н. Долгоруковой и др. Москва, 1982. 166 с.
13. Информационно-поисковый тезаурус АСНТИ по документам Государственного архивного фонда СССР (ГАФ СССР). Советский период / Гл. архив. упр. при Совете Министров СССР, ВНИИ документоведения и архив. дела ; [сост. Р. Н. Ефименко и др.]. Москва, 1980. 154 с.
14. Інформація та документація. Словник термінів : (ISO 5127:2001, IDT) : ДСТУ ISO 5127:2007. Чинний від 2009-10-01. Уведено вперше. Київ : Держспоживстандарт України, 2010. С. 7.
15. Кедрова О. Н. Разработка и применение информационно-поискового тезауруса для осуществления тематического поиска научно-технической архивной документации // Автоматизированные системы поиска и системы реставрации архивных документов методами оцифрования : сб. науч. тр. Москва, 1987. С. 3–10.

16. Кисельова А. А. Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.10 „документознавство, архівознавство”. Київ, 2005. 19 с.
17. Ковальчук Н. А. Научно-справочный аппарат Государственного архивного фонда СССР : учеб. пособ. / Моск. гос. ист.-архив. ин-т. Москва, 1978. 80 с.
18. Кравцова О. А. Архівний портал ЮНЕСКО: засади створення, структура, інформаційний ресурс : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. : спец. 27.00.02 „документознавство, архівознавство”. Київ, 2009. 19 с.
19. Нариси історії архівної справи в Україні : навч. посіб. для студ. іст. фак. вищ. навч. закладів / Держ. ком. архівів України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства ; за заг. ред. : І. Матяш, К. Климової. Київ : Видав. дім «КМ Академія», 2002. 609 с.
20. Основні правила роботи державних архівів України / Держ.ком.архівів України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства; [Г. В. Боряк, О. П. Володіна, Л. О. Драгомірова та ін. ; за заг. ред. Л. О. Драгомірової, К. Є. Новохатського]. Київ, 2004. 356 с.
21. Основные положения развития системы научно-справочного аппарата к документам государственных архивов СССР / ВНИИ документоведения и архив. дела ; под общ. ред. А. П. Курантова ; [отв. сост. И. В. Волкова]. Москва, 1981. 73, [4] с.
22. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 № 3814-ХІІ / Верховна Рада України // Законодавство України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/card/3814-12>. Останнє звернення: 07.11.2017.
23. Рудельсон К. И., Щобухов М. Н. Единая система научно-справочного аппарата государственных Архивов СССР // Труды научной конференции по вопросам архивного дела в СССР. Москва, 1965. Т. 1. С. 72–88.
24. Складення архівних описів : метод. рекомендації / Держ. архів. служба України, Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства ; уклад. Н. М. Христова. Київ, 2013. 147 с.
25. Сохань П. С. Національна архівна інформаційна система України: стан і перспективи розвитку // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи : наук. доп. Всеукр. конф. (19–20 листоп.1996 р.). Київ, 1997. Ч. 1. С. 15–19.
26. Христова Н. М. Архівна евристика: практичні аспекти. URL: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_5_2010/35.pdf. С. 284–285.
27. Христова Н. М. Основні етапи розвитку науково-довідкового апарату державних архівів в Україні за радянської доби // Архіви України. 2008. № 1–2. С. 170–179.
28. Христова Н. М. Удосконалення науково-довідкового апарату архівів та розроблення проблем архівного описування // Нариси історії архівної справи в Україні : навч. посіб. Київ : Видав. дім „КМ Академія”, 2002. С. 484–492.
29. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України : путівник / Держ. ком. архівів України, Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України ; [авт.-упоряд.: М. Крячок, С. Куш, З. Сендик ; редкол.: Г. Боряк (голова) та ін.]. Київ, 2003. Вип. 1. 554 с. (Архівні зібрання України. Путівники).
30. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України : путівник / Держ. ком. архівів України, Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України ; [авт.-упоряд.: Ю. Кулініч, С. Куш, М. Ходоровський; редкол.: Г. Боряк (голова) та ін.]. Київ, 2004. Вип. 2. 620 с. (Архівні зібрання України. Путівники).
31. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України : путівник / Держ. Архівна служба України, Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України ; [авт.-упоряд.: О. Кульчий, С. Куш, Т. Малярчук та ін.]. Київ, 2014. Вип. 3. 674 с. (Архівні зібрання України. Путівники).
32. Шокин Ю. И., Федотов А. М., Баракнин В. Б. Проблемы поиска информации. Новосибирск : Наука, 2010. 195 с.
33. ISAAR (CPF) : Международный стандарт по созданию архивных авторитетных записей для организаций, лиц и семей : принят Комитетом по стандартам описания, Канберра, Австралия. 27–30 октября 2003 года : [пер. с англ.] / Междунар. совет архивов ; гл. ред. пер. Е. Д. Жабко. 2-е изд. Санкт-Петербург : ФГБУ «Президентская библиотека имени Б. Н. Ельцина», 2011. 247 с. (Стандарты ИСА).

References

1. Novokhatskyi, K. Ye., Seliverstova, K. T. (avt.-ed.) (1998). Archistics: a terminology dictionary (1998). Kyiv [in Ukrainian].
2. Bezborodova, I. V., Kuzelenkov, V. N. (1980). Information retrieval thesaurus (ACNTI according to the documents of the GAF of the USSR). *Arhivovedenie, arheografija*. № 1 (8), 25–32 [in Russian].
3. Boriak, H. V. (2002). Electronic archival publications on the Internet: problems of representation of information resources. *Arkhivy Ukrainy*. № 4–6, 141–168 [in Ukrainian].
4. Boriak, H. V. (1997). Theoretical and methodological developments in the field of scientific description of the 20's – early 30's. *Ukrainske arkhivoznavstvo : istoriia, suchasnyi stan ta perspektyvy : nauk. dop. Vseukr. konf. (19-20 lyst. 1996 r.)* Kyiv. Part 1, 83–94 [in Ukrainian].
5. Vylehzhaniina, T. I., Zbanatska, O. M. (2004). Information retrieval thesaurus. Donetsk : Alfa-Pres. 1103 p. [in Ukrainian].
6. General scheme of classification of document information in systematic catalogues of state archives of Ukraine (2006). Kyiv. 560 p. [in Ukrainian].
7. Reference apparatus. (2017). *Arkhivy Ukrainy : ofits. veb-portal Derzh. Arkhiv. Sluzhby Ukrain*. URL: <http://www.archives.gov.ua/Access/?page=21> [in Ukrainian].
8. Dubrovina, L. A. (1998). Basic conditions of the concept of computerization in Ukraine. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*. T. 3, 6–17 [in Ukrainian].
9. Zakharchenko, T. M. (1997). Automated information retrieval systems of archival institutions of Ukraine and problems of their operation. *Ukrainske arkhivoznavstvo : istoriia, suchasnyi stan ta perspektyvy : nauk. dop. Vseukr. konf. (19-20 lyst. 1996 r.)* Part 1, 344–348 [in Ukrainian].
10. Zbanatska, O. M. (2010). Archival information retrieval systems: expanding search capabilities (1991–2008): extended abstract of candidate's of thesis. Kyiv. 18 p. [in Ukrainian].
11. Zbanatska, O. M. (2017). Development of information retrieval languages in search systems of libraries and archives : monograph. Kyiv. 354 p. [in Ukrainian].
12. Dolgorukovova, T. N. (Eds.). (1982). Information retrieval thesaurus of the ASNTI on the documents of the State Archives of the USSR (GAF of the USSR). Pre-revolutionary period. Moskva. 166 p. [in Russian].
13. Information retrieval thesaurus of the ASNTI on the documents of the State Archives of the USSR (GAF of the USSR). The Soviet period (1980). Moskva. 154 p. [in Russian].
14. DSTU ISO 5127:2007. Information and documentation. Glossary of terms. (2010). Kyiv : Derzhspozhyvstandart Ukrainy [in Ukrainian].
15. Kedrova, O. N. (1987). Development and application of the information retrieval thesaurus for the thematic search of scientific and technical archival documentation *Avtomatizirovannnye sistemy poiska i sistemy restavratsii arhivnykh dokumentov metodami ocifrovaniia : sb. nauch. tr.* Moskva, 3–10. [in Russian].
16. Kyselova, A. A. (2005). Ukrainian archive resources in the global information network: types, access, perspectives: extended abstract of candidate's of thesis. Kyiv. 19 p. [in Ukrainian].
17. Koval'chuk, N. A. (1978). Scientific-reference apparatus of the State Archives Fund of the USSR : study. way. Moskva. 80 p. [in Russian].
18. Kravtsova, O. A. (2009). Archive portal of UNESCO: principles of creation, structure, information resource : extended abstract of candidate's of thesis Kyiv. 19 p. [in Ukrainian].
19. Matiash, I., K. Klymova, K. (Ed.). (2002). Essays on the history of archival affairs in Ukraine: tutor. manual for studio is Fact higher tutor establishments. Kyiv : Vydav. dim «KM Akademia». 609 p. [in Ukrainian].
20. Boriak, H. V., Volodina O. P., Drahomirova L. O. et al (2004). Basic rules of the work of the state archives of Ukraine. Kyiv. 356 p. [in Ukrainian].
21. Kurantov, A. P. (Ed.). (1981). The main provisions of the development of the system of scientific-reference apparatus for the documents of the USSR state archives Moskva. 73, [4] p. [in Russian].
22. About the National Archival Fond and Archival Institutions: Law of Ukraine dated 24.12.1993 № 3814-XII. *Legislation of Ukraine*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/card/3814-12> [in Ukrainian].
23. Rudel'son, K. I., Shobuhov, M. N. (1965). Unified system of the scientific-reference apparatus of the State Archipps of the USSR. *Trudy nauchnoj konferencii po voprosam arhivnogo dela v SSSR*. Moskva. T. 1, 72–88 [in Russian].
24. Khrystova, N. M. (2013). Composition of archive descriptions: a method. recommendations Kyiv. 147 p. [in Ukrainian].

25. Sokhan, P. S. (1997). National Archival Information System of Ukraine: the state and prospects of development. *Ukrainske arkhivoznavstvo: istoriia, suchasnyi stan ta perspektyvy : nauk. dop. Vseukr. konf. (19–20 lystop.1996 r.)*. Kyiv, Part 1, 15–19 [in Ukrainian].
26. Khrystova, N. M. (2010). Archival heuristics: practical aspects. URL: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_5_2010/35.pdf [in Ukrainian].
27. Khrystova, N. M. (2008). The main stages of the development of the reference and reference apparatus of state archives in Ukraine during the Soviet era. *Arkhivy Ukrainy*. № 1–2, 170–179.
28. Khrystova, N. M. (2002). Improvement of the scientific reference system of archives and development of problems of archival descriptions *Narysy istorii arkhivnoi spravy v Ukraini : navch. posib. dlia stud. ist. fak. vyshch. navch. zakladiv*. Kyiv : Vydav. dim «KM Akademiia», 484–492.
29. Kriachok, M., Kushch, S., Sendyk, Z. (avt.-ed.) (2003). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine: a guidebook. Kyiv, Issue 1, 554 p. [in Ukrainian].
30. Kulinich, Yu., Kushch, S., Khodorovskyi, M. (avt.-ed.) (2004). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine: a guidebook. Kyiv, Issue 2, 620 p. [in Ukrainian].
31. Kulchyi, O., Kushch, S., Maliarchuk, T. et al. (2014). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine: a guidebook Kyiv, Issue 3, 674 p. [in Ukrainian].
32. Shokin Ju. I., Fedotov A. M., Barahnin V. B. (2010). Problems of information retrieval. Novosibirsk : Nauka, 2010. 195 p. [in Russian].
33. ISAAR (CPF): An International Standard for Creating Archival Authoritative Records for Organizations, Individuals and Families (2011). 2 ed. Sankt-Peterburg : FGBU «Prezidentskaja biblioteka imeni B. N. El'cina», 247 p. [in Russian].